

Grejen med
Små & lätta
vapen

Inledning	1
Det här är SALW	2
Genusbaserat våld	5
Genusnormer och vapen	6
Effekter av väpnat våld	8
Vapen och maskulinitet	10
Genus, sexualitet och vapen i krig	12
Nedrustning med genusperspektiv	14
FN, genus och vapen	15
Vad gör vi nu?	18

IKFF

Publicerad av Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet med stöd från Folke Bernadotteakademien.

Stockholm, Sverige

© Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, 2016

Ansvarig utgivare: Malin Nilsson

Författare: Sofia Tuvestad och Ida Arneson

Layout: Pernilla Lundmark

Varje dag utsätts människor över hela världen för väpnat våld som begås med så kallade små och lätta vapen. Det är en bred vapenkategori som omfattar civila och militära vapen, vapendelar och ammunition som en eller ett fåtal personer kan bära och hantera. Spridningen och användandet av sådana vapen leder till död och lidande och hindrar utveckling.

Små och lätta vapen sprids ofta utan kontroll. Under hösten 2015 rapporterade Amnesty International att den så kallade Islamiska staten/Daesh på grund av bristande vapenkontroll fått tillgång till stora vapenarsenaler genom plundrade förråd i Irak. Vapnen kom ursprungligen från Ryssland, Kina, USA och EU-länder varifrån de tidigare förts över till Irak.¹ Den okontrollerade spridningen av små och lätta vapen fungerar som en ”violence multiplier” – en faktor som gör att våldet ökar och blir mer destruktivt.

IKFF ger ut den här publikationen för att fler människor ska få upp ögonen för hur allvarligt hotet från små och lätta vapen är. Nedrustning och bättre vapenkontroll är en förutsättning för att förebygga konflikter, bygga hållbar fred och uppnå jämlikhet. I publikationen belyser och diskuterar vi några av de problem som är kopplade till såväl civil som militär och polisiär användning av olika vapentyper inom kategorin små och lätta vapen. Exemplet är dock inte uttömmande – vapenkategorin är mycket bred och utmaningarna väldigt omfattande.

IKFF är en feministisk organisation som analyserar hur människor drabbas olika av hot och våld på grund av normer, maktstrukturer och mekanismer kopplade till kön. Hotet från små och lätta vapen är inget undantag. Vapentillgången hindrar människors åtnjutande av civila, politiska, sociala och ekonomiska rättigheter på olika sätt. I den här publikationen ger vi exempel på hur problemen kopplade till små och lätta vapen kan förstås och hanteras ur ett genusperspektiv.

¹ *Taking Stock: The Arming of Islamic State* (2015), Amnesty International

Det här är SALW

SMÅ OCH LÄTTA VAPEN FÖRKORTAS OFTA SALW EFTER DET ENGELSKA BEGREPPET "SMALL ARMS AND LIGHT WEAPONS".

Det är en bred kategori som innefattar allt från pistoler till AK4:or och större granatgevär. Kategorin samlar olika civila och militära skjutvapen och tillhörande ammunition som en eller ett fåtal personer kan bära och hantera. SALW kan delas in i olika underkategorier: Små vapen som pistoler, revolverar och lätta maskingevär; lätta vapen som granatgevär, pansarvärnsvapen, bärbara luftvärnssystem och vissa granatkastare; samt ammunition och handgranater, landminor och sprängämnen.

Samma vapen kan användas under flera decennier så länge det finns tillgång till ammunition. Därför räcker det inte att nedrusta och motverka spridningen av vapen, det krävs också mycket bättre kontrollsystem för att motverka att ammunition lagras osäkert och sprids. När vi nedan använder begreppet "små och lätta vapen" innefattar detta även vapendelar och ammunition.

HANDELN MED SALW ÖKAR

Enligt UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade) ökade värdet av den globala handeln med små och lätta vapen markant under perioden 2001-2011, då värdet nästan dubblerades. Den största ökningen förekom inom handeln med ammunition till små vapen, som ökade med 205 procent.² Den reglerade handeln beräknades 2012 uppgå till ett värde av minst 8.5 miljarder US dollar. Enligt organisationen Small Arms Survey stiger den siffran till minst 10 miljarder US dollar per år om den illegala handeln inkluderas.³ Small Arms Survey uppskattar att det totala värdet på 8.5 miljarder US dollar kan delas in i handel med ammunition (4.266 miljarder US dollar); små vapen (1.662 miljarder US dollar); vapendelar (1.428 miljarder US dollar); lätta vapen (811 miljoner US dollar); och övrig tillhörande utrustning så som lasersikten eller komponenter för mörkersikte (350 miljoner US dollar). Att värdet på handeln ökat så mycket beror på flera faktorer. Small Arms Survey refererar exempelvis till en ökad civil handel i USA med små vapen och tillhörande ammunition, samt stora inköp av militära eldvapen och lätta vapen som regeringar gjort för internationella eller nationella militära styrkor i Irak och Afghanistan.⁴

Enligt UN Comtrade var de största exportörerna av små och lätta vapen år 2013 USA, Italien, Tyskland, Brasilien, Österrike, Sydkorea, Turkiet, Ryssland, Tjeckien, Israel, Belgien, Kroatien, Kina, Schweiz, Japan, och Spanien. Dessa stater exporterade årligen till ett värde av 100

miljoner US dollar eller mer. De största importörerna, med en årlig import till ett värde av 100 miljoner US dollar eller mer, var USA, Kanada, Tyskland, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien, Australien, Frankrike, och Norge.⁵

Vad gäller svensk vapenexport innefattar den framförallt större vapensystem så som stridsflyg och radarsystem. Men Sverige säljer även små och lätta vapen, däribland granatgeväret Carl Gustaf, pansarskottet AT4 och luftvärnsroboten Robot 70. I december 2012 rapporterade svensk media att en version av granatgeväret Carl-Gustaf (M3) hade hittats i norra Burma/Myanmar. Vapnen hade spridits från Indien och lämnats i norra Myanmar efter strider mellan regeringsstyrkor och lokala rebellstyrkor. 2011 spreds information om att rebellstyrkor i Libyen använde Carl-Gustaf, och 2013 kom rapporter om att vapnet användes i Syrien. Svenska vapen har också återfunnits hos bland andra FARC i Colombia, och hos den militanta islamistiska organisationen al-Shabaab i Somalia.⁶

² Siffror från *Small Arms Survey 2014*

³ *Global small arms trade doubles in six years-survey*, Small Arms Survey i intervju med Reuters 27 augusti 2012

⁴ Siffror från *Small Arms Survey 2012*

⁵ Siffror från *Trade Update 2016: Transfers and Transparency (2016)* av Irene Pavese/Small Arms Survey

⁶ »Vad YouTube lärt oss om vapenaffärer« av Linda Åkerström, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, och Sofia Tuvestad, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet. Publicerad i *Small Arms Monitor* 2 juni 2015.

FRÅN REGLERAD TILL ILLEGAL HANDEL

I en rapport från 2015 konstaterar FN:s generalsekreterare att ”samma vapen – i händerna på regeringsstyrkor eller andra – som varit menade att bidra till stabilitet kan istället bidra till att skapa enormt kaos. Detta kan inträffa när regeringsstyrkor börjar missbruka sina vapenarsenaler, när vapen som sålts enligt regelverk sedan sprids vidare illegalt, eller när illegala vapen förs vidare in till krishärdar.” Generalsekreterarens rapport lyfter också fram så kallad avledning (”diversion”), när vapen förs vidare från den tilltänkta mottagaren och användaren, som ett ”kolossalt stort problem i många delar av världen”.⁷ Mindre vapen kan alltför enkelt transporteras från den tilltänkta mottagaren och användaren, till en annan aktör. Därför är det svårt att dra en skarp linje mellan reglerad och illegal vapenhandel eller trafficking, eftersom vapen som ursprungligen sålts i enlighet med regelverk sedan kan spridas vidare. Det enda säkra sättet att förebygga

detta är att minska vapenproduktionen och inte exportera vapen om det finns en risk för att de kan spridas vidare.

Produktionen, exporten och spridningen av vapen och ammunition bidrar till förluster av miljontals liv och omöjliggör för människor och samhällen att känna sig säkra och utvecklas. Vid sidan av det direkta mänskliga lidandet på grund av våldet, är de ekonomiska konsekvenserna mycket omfattande. Enligt organisationen Oxfam är den ekonomiska kostnaden för väpnat våld och konflikt i Afrika cirka 18 miljarder US dollar per år. Hur skulle världen se ut om sådana summor användes för att stoppa vapensmuggling, arbeta mot vapennormer, och genomföra konkreta program för nedrustning och säkrare hantering av vapenförråd?

⁷ *Small Arms and Light Weapons: Report by the Secretary-General*, FN:s säkerhetsråd 27 april 2015 (S/2015/289). Citat s.2.

Genusbaserat våld

Ett genusperspektiv visar hur idéer och föreställningar skapar sociala, ekonomiska och politiska regler kring kön och sexualitet. Föreställningar om kön formar våra sociala roller, beteenden, identiteter och relationer. De kategoriserar in människor i maktrelationer såväl i familjer och samhällen som i internationella relationer, även om människor påverkas olika mycket. Effekterna av könsdiskriminering förvärras ofta i krig, eftersom existerande könsnormer tenderar att bli striktare när ett samhälle går in i väpnad konflikt. Människor påverkas därmed olika av väpnade konflikter.⁸

Genusbaserat våld (på engelska ”gender-based violence”) är våld som grundar sig på socialt konstruerade normer, föreställningar och maktrelationer i koppling till kön. Detta innefattar våld mot kvinnor, men även andra former av våld som är kopplat till könsnormer eller normer kring sexualitet. Till exempel är våld mot homosexuella och våld som drabbar män på grund av maskulinitetsnormer också genusbaserat våld.

»Effekterna av könsdiskriminering förvärras ofta i krig, eftersom existerande könsnormer kan bli striktare när ett samhälle går in i väpnad konflikt.«

⁸ *Women, Weapons and War - a gendered critique of multilateral instruments* (2015) av Reaching Critical Will

GENUSNORMER

VAPEN

Starka genusnormer påverkar människor på olika sätt och i olika utsträckning.

Detta ger effekten att många människor inte kan leva sina liv som de själva vill. Pojkar och män som lever i samhällen med normer som kopplar manlighet till vapen kan känna sig pressade att införskaffa och använda vapen för att passa in. Ett genusperspektiv på vapen visar också hur våld mot kvinnor i hemmet blir än mer traumatiskt, hotfullt, och farligt när förövaren har ett vapen.

Genom att synliggöra hur olika människor använder och drabbas av vapen och väpnat våld kan mer effektiva lösningar och förebyggande åtgärder sättas in. Därför arbetar IKFF för att fler ska anlägga ett genusperspektiv i arbetet för vapenkontroll och nedrustning.

Det är vanligt att diskussioner om våld

och väpnad konflikt förmedlar en ensidig bild av kvinnor som offer. Den bilden stämmer inte överens med verkligheten. Människor kan i situationer av fred, konflikt och postkonflikt inta olika roller samtidigt: de kan vara både aktivister, förövare och offer på samma gång.

Kvinnor arbetar inom yrken med vapen, såsom polis och militär, och kvinnor kan vara aktiva inom olika beväpnade motståndsrörelser. Samtidigt kan spridningen av små och lätta vapen begränsa kvinnors möjlighet att röra sig fritt utanför hemmet och därmed också begränsa deras möjlighet att delta i ekonomiska och samhälleliga aktiviteter. Att bli aktiv i den illegala vapenhandeln kan då utgöra deras enda inkomst.⁹

Att anlägga ett genusperspektiv i postkonfliktprogram är överlag mycket viktigt, då sådana situationer kan erbjuda en

möjlighet att omformulera förtryckande könsnormer och strukturer i samhället.¹⁰ Men kvinnor och kvinnors specifika erfarenheter och behov har ofta exkluderats från program för nedrustning och återintegrering av personer som deltagit i väpnat våld eller konflikt. Det innebär att deras rättigheter inte tillgodoses. I dessa situationer blir kvinnor både förövare och offer. Förövare för att de har bidragit till eller utövat våld, och offer för att de tvingas in i illegal handel eller för att deras behov och erfarenheter inte finns med i program som ska bidra till nedrustning och ett liv i fred.

Men samtidigt som vi måste förhålla oss till en komplex verklighet, finns det också återkommande mönster. Det är främst män som äger och använder vapen. Män dominerar inom yrken för militär och polis, och majoriteten av privata vapen ägs

av män. Trots att kvinnor utgör en relativt liten andel inom yrken där vapen används, och en liten andel av världens vapenägare, tenderar kvinnor att drabbas oproportionerligt av väpnat våld, och då särskilt pistolvåld.

Med ”oproportionerligt” menar vi enkelt uttryckt att vapen drabbar kvinnor på direkta och indirekta sätt, samtidigt som kvinnor är underrepresenterade i produktion, handel och innehav av vapen samt i förhandlingar och program om vapenkontroll och nedrustning. Den här obalansen har feminister länge lyft fram som ett argument för bättre vapenkontroll.¹¹

⁹ *Mainstreaming gender for the effective implementation of the UN PoA (2010)* av UN Office for Disarmament Affairs och International action network on small arms, s. 8.

¹⁰ *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons (2005)* av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabel, s. 5.

¹¹ *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons (2005)* av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabel, s. 20.

EFFEKTER AV

Väpnat våld

I många delar av världen är pistolvåld den vanligaste orsaken till mäns död. Global statistik från 2010 visar att män då utgjorde 90 procent av alla offer för pistolmord, och att 88 procent av alla självmord som begicks med pistol utfördes av män.¹² Män dödas i större utsträckning av för dem okända personer på gator och i fält, och utgör majoriteten av offren för det direkta våld som begås med små och lätta vapen.

När kvinnor dödas av pistolvåld sker det i större utsträckning i hemmet, av män de känner.¹³ Närvaron av vapen i privata hem ökar risken för att mäns våld mot kvinnor resulterar i dödligt utfall. Vapen kan också försvåra kvinnors möjligheter att undkomma våldsamma relationer. Vapenhot möjliggör våld och ökar den ojämna maktrelationen som redan ofta existerar mellan män och kvinnor i heterosexuella relationer.

I 52 procent av fallen där kvinnor mördades i USA under 2010 användes ett skjutvapen, i två tredjedelar av fallen dödades kvinnorna av en närstående partner. I 26 procent av alla fall under perioden 2000-2009 där kvinnor dödades i Kanada av en närstående partner, användes skjutvapen.¹⁴

En fallstudie från Sydafrika visar att vapen skapar en osäker arbetsplats för kvinnor som är hushållsanställda. Kvinnor som arbetar i hem och hushåll är medvetna om att det kan finnas vapen i hemmen de arbetar i, vilket bidrar till att de känner sig hotade under arbetstid. Rädslan tenderar att öka om de är omedvetna om var vapnets finns.¹⁵ Dessa är bara några av en rad exempel från flera olika kontexter.

Forskaren Henri Myrntinen har träffsäkert beskrivit hur felaktiga de stereotypa föreställningarna om genus, vapen och säkerhet är: ”Den tragiska ironin i idén om den beväpnade mannen som en beskyddare av de svaga och hjälplösa, är att kvinnor och barn i mycket högre grad riskerar att dödas av den manliga beskyddaren i familjen och dennes vapen än av en inkräktare utifrån.”¹⁶

Små och lätta vapen används även för att begränsa kvinnors politiska deltagande. IKFF finns i flera länder där den okontrollerade vapenspridningen utgör ett hinder för kvinnors politiska deltagande, till exempel i Nigeria och DR Kongo. Kvinnliga fredsaktivister och människorättsförsvarare utsätts för hot och våld då de utmanar dominerande könsnormer och

kritiserar grupper med makt. Det direkta väpnade våld som män utsätts för, drabbar också kvinnor i form av indirekta konsekvenser. I heterosexuella relationer där mannen dödas kan kvinnor bli sekundära offer som får bära de psykologiska och ekonomiska konsekvenserna av våldet, exempelvis genom att de tvingas försörja sin familj och sitt hushåll själva.¹⁷ En ojämn fördelning av ekonomiska resurser och makt i relationen, i kombination med bristande sociala säkerhetssystem, bidrar till att konsekvenserna ofta blir svårare för kvinnor. Vapenspridning kan också leda till andra indirekta konsekvenserna för kvinnor så som tvångsförflyttningar, fattigdom och sjukdom.

Hur kvinnor drabbas av väpnat våld synliggörs sällan i lagstiftning för vapen-innehav eller i regelverk för vapenexport. I de flesta vapenlagar runt om i världen saknas regler som förbjuder att män-iskor som dömts för misshandel få äga ett vapen. Samma sak gäller regelverk för vapenexport, där kraven på genusmedvetna riskbedömningar blivit starkare först de senaste åren i och med FN:s nya vapen-handelsavtal som erkänner kopplingen mellan vapenspridning och genusbaserat

våld (se mer på s. 16). Om säkerhet-spolitiska analyser och riskanalyser inte görs med ett genusperspektiv innebär det en stor risk för att bedömningarna görs utifrån en ofullständig bild av verkligheten.

¹² *Voices of Survivors: the different faces of gun violence* (2011) av IANSA Women's Network.

¹³ *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons* (2005) av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabels, 5-6.

¹⁴ *When Men Murder Women: An Analysis of 2010 Homicide Data* (2012), Violence Policy Center, s. 7.

Family Violence in Canada: A Statistical Profile (2011) Catalogue No. 85-224-X. Ottawa: Statistics Canada, s. 33-35.

¹⁵ *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons* (2005) av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabel, s. 6, 21.

¹⁶ *Disarming Masculinities* (2006) av Henri Myrntinen, s. 39.

¹⁷ *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons* (2005) av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabels, s. 24.

➤ VAPEN OCH MASKULINITET ➤

Vad är då anledningen till att män i större utsträckning än kvinnor äger och använder små och lätta vapen? Den frågan har flera svar, men mönstret kan delvis förstås genom att se kopplingen mellan vapen, maskulinitetsnormer och maskulina ideal. I många samhällen kopplas vapen ihop med värden som makt, styrka och kontroll – värden vilka i sin tur kopplas till manlighet. Vice versa blir makt något som kopplas till vapen och fysisk styrka, och inte till exempelvis nedrustning och förmåga till diplomati. Vapnet blir en statussymbol för en viss typ av manlighet som i sin tur kopplas till idéer om handlingskraft, där ägandet och användandet av ett vapen blir lika med ”lyckad maskulinitet”.¹⁸ Perspektiv, idéer, intressen och normer som kategoriseras som ”maskulina” värderas sedan högre än de som kategoriseras som ”feminina”. Väpnat våld eller krig blir en strategi för män att visa att de är ”riktiga män”. Sådana föreställningar utgör ett stort hinder för nedrustningsarbete.¹⁹ Mäns vapeninnehav kan också vara kopplat till könsstereotypa och heteronormativa idéer om att män ska skydda och försvara ”sina” kvinnor. Våldtäkter och andra former av våld mot kvinnor i konfliktsituationer kan vara kopplade till idéer om att män ska ”erövra fiendens kvinnor”. Sådana föreställningar handlar om att ”förnedra” männen i fiendegruppen genom att visa deras oförmåga att skydda ”sina” kvinnor. Kvinnor måste på olika sätt förhålla sig till de maskulina idealen kring vapen. För kvinnor kan det innebära ökad status att kopplas samman med en beväpnad man och en kvinnas känsla av säkerhet kan öka med en beväpnad man vid sin sida. En del kvinnor anser sig också behöva egna vapen för att kunna försvara sig själva. Kvinnor i fredsprocesser kan också behöva förhålla sig till det här dominerade perspektivet för att få legitimitet. Därför arbetar IKFF med att belysa hur samhällets starka föreställningar om krig, fred, upprustning och nedrustning är formade utifrån maskulina och feminina ideal.

¹⁸ *Mainstreaming gender for the effective implementation of the UN PoA* (2010) av UN Office for Disarmament Affairs, s. 4.

¹⁹ *Women, Weapons and War - a gendered critique of multilateral instruments* (2015) av Reaching Critical Will *Gender Awareness in Research on Small Arms and Light Weapons* (2005) av Emily Schroeder, Vanessa Farr och Albrecht Schnabel, s. 24.

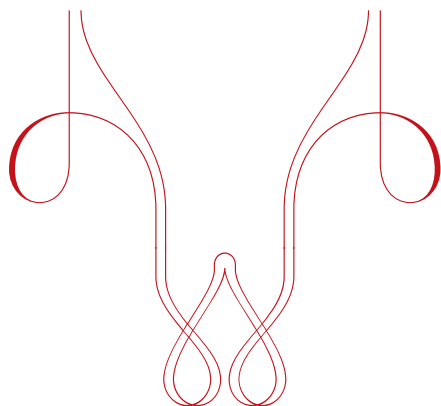
Small Arms Survey 2013 (2013) av Small Arms Survey, s. 33-34.

Small Arms Survey 2014 (2014) av Small Arms Survey, s. 14.

Genus, sexualitet

I såväl väpnad konflikt som i fred används små och lätta vapen för att hota om våld och begå genusbaserat våld. Kvinnor drabbas framförallt av väpnat våld i hemmet av män de känner, men de kan även drabbas på offentliga platser.

IKFF:s ordförande i DR Kongo, Annie Matundu Mbambi, har sagt att ”en man med en machete kan våldta en kvinna, medan två män varav en med ett maskingevär kan våldta en hel by”. I FN:s generalsekreterares årliga rapport om sexuellt konfliktrelaterat våld (2015) analyseras bland annat situationen i DR Kongo. Från januari till september 2014 registrerade FN:s befolkningsfond (UNFPA) 11,769 fall av sexuellt och genusbaserat våld i provinserna Norra Kivu, Södra Kivu, Orientale, Katanga and Maniema. 39 procent av dessa fall var relaterade till konfliktsituationen i dessa provinser och begicks av beväpnade individer.²⁰

Generalsekreterarens rapport refererar även till en studie i Afghanistan av The New Afghanistan Women’s Association, i vilken 2000 personer tillfrågats. 35 procent av de svarande identifierade förövare av sexualiserat våld som ”inflytelserika personer, beväpnade befälhavare och illegalt beväpnade individer”.²¹ I Irak har beväpnade grupper utövat våld mot homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella personer i syfte att utföra ”moralisk utrensning”. I en studie av Organization of Women’s Freedom in Iraq, Madre Mission, och The International Gay and Lesbian Human Rights Commission rapporterar organisationerna om bland annat attacker som utförts av milisgrupper mot individer på grund av deras reella eller uppfattade sexuella beteenden eller sexualitet.²² I Syrien har kvinnor, flickor, homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella

och vapen i krig

personer utsatts för sexuella övergrepp och trakasserier av väpnade grupper vid gränskontroller.²³ Dessa är bara några av många exempel.

Under konflikten i Elfenbenskusten ökade förekomsten av genusbaserat våld kraftigt till följd av flödet av vapen in i landet. I en rapport från Amnesty International berättar Constance om hur rebellerna kom till hennes by. "Rebellerna talade till oss på engelska och bad oss att gå in i deras fordon. Vi vägrade och då började de agera hotfullt. Min syster och jag stod bredvid varandra. En av rebellerna avfyrade ett skott som gick emellan oss för att skrämja oss, och en annan sköt skott i luften. De hotade att döda oss om vi vägrade att gå in i deras fordon."²⁴

Ett annat exempel på hur små och lätta vapen drabbar kvinnor i konflikt är Boko Harams våldsamma uppror i den västafrikanska regionen, framförallt i Nigeria. Sedan 2010 har Boko Haram dödat tusentals människor och fördrivit miljoner människor på flykt från sina hem. Kvinnor och barn har tagits som sexslavar och små flickor har använts som självmordsbombare. 2007 uppskattade organisationen Small Arms Survey att mellan 1 och 3 miljoner små och lätta vapen cirkulerade i Nigeria, och att majoriteten av vapnen fanns i händerna på civila. En beräkning från 2001 uppskattade att 80 procent av de vapen som ägdes av civila hade införskaffats illegalt.²⁵ De kulturella normerna kring vapen tillsammans med den stora tillgängligheten kommer att fortsätta stå i

vägen för fred, säkerhet och utveckling i regionen så länge inte omfattande insatser sätts in.

Boko Harams våld har även ökat drastiskt i Kamerun under 2015-2016 med konsekvensen att tiotusentals människor drivits på flykt och många har dött. Små och lätta vapen sprids över gränserna och inom landet med bristande kontrollsystem, och kvinnor och flickor får betala ett högt pris både inom flyktförläggningar och inom den inhemska befolkningen. Dagligen rapporteras fall av genusbaserat våld i Kamerun. Särskilt utsatta är kvinnor som måste gå långt för att hämta vatten och ved. IKFF:s ordförande i Kamerun, Sylvie Ndongmo, berättar om hur en "kultur av dödande" (en "spirit of killing") har brett ut sig bland barn i landet. I relation till den väpnade konflikten har Sylvie sett barn integreras in i en krigsmentalitet där utövandet av dödligt våld normaliseras och i värsta fall ses som något roligt.

²⁰ *Conflict-related sexual violence: Report of the Secretary-General*, FN:s säkerhetsråd 23 mars 2015, paragraf 23. (S/2015/203)

²¹ *Conflict-related sexual violence: Report of the Secretary-General*, FN:s säkerhetsråd 23 mars 2015, paragraf 12. (S/2015/203)

²² *Conflict-related sexual violence: Report of the Secretary-General*, FN:s säkerhetsråd 23 mars 2015, paragraf 30. (S/2015/203)

When Coming Out is a Death Sentence – Persecution of LGBT Iraqis (2014) av Organization of Women's Freedom in Iraq, Madre Mission och The International Gay and Lesbian Human Rights Commission, se t.ex. s. 7.

²³ *Conflict-related sexual violence: Report of the Secretary-General*, FN:s säkerhetsråd 23 mars 2015, paragraf 61. (S/2015/203)

²⁴ *Blood at the cross roads – making the case for a global Arms Trade Treaty* (2012) av Amnesty International, s 24.

²⁵ *Small Arms, Armed Violence, and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective* (2007) av Jennifer M. Hazen och Jonas Homer, publicerad av Small Arms Survey. Se t.ex. s. 25-26.

NEDRUSTNING MED GENUSPERSPEKTIV

Kvinnor och kvinnorättsorganisationer har länge drivit nedrustningsfrågor och det finns flera exempel på hur detta arbete konkret bidragit till nedrustning. Exempel från Albanien, Kambodja och Mali visar att kvinnor tenderar att bidra till program som syftar till vapeninsamling eftersom kvinnor har ett säkerhetsintresse av att nedrustning genomförs i samhällen som de lever i. Studier från vapeninsamling i Albanien visar att kvinnorna ofta visste var vapnen fanns, och då många män hade lämnat sina hembyar för att finna bättre inkomstkällor kunde kvinnorna bidra till arbetet med att lokalisera och samla in vapen. Kvinnornas erfarenheter av hur vapnen hotade deras säkerhet bidrog till att de själva lämnade in vapen som tillhört deras partners eller andra familjemedlemmar. Samma mönster sågs i Argentina 2007-2008 där ett nedrustningsprogram genomfördes genom att personer som lämnade in vapen fick ersättning i pengar, efter vilket vapnen gjordes oanvändbara. Trots att 95 procent av vapenägarna i Argentina var män, utgjorde kvinnor 50 procent av de som lämnade in vapen.²⁶

I Liberia 2003 spelade kvinnorättsaktivister en central roll i DDR-processen i landet (DDR står för Disarmament, Demobilisation, and Reintegration). Syftet med DDR-processer är att avväpna, nedrusta, och skapa möjligheter för de som stridit i konflikten att återintegreras i samhället. När kvinnor i Liberia först kontaktade FN-insatsen i landet (UNMIL), som ledde DDR-processen, om att delta i arbetet avvisades kvinnorna på grund av att de inte ansågs ha rätt expertis. Men bara två dagar in i DDR-programmet uppstod kaos och insatsen var på väg att misslyckas. Då kontaktade UNMIL den liberiska kvinnorättsorganisationen Women in Peacebuilding Program (WIPNET). WIPNET bidrog därefter med fler än 50 kvinnor som utan ersättning arbetade med rebellgrupper och ledare på lokal nivå för att sprida information och skapa stöd för DDR-processen. Kvinnorna lyckades med detta, inte minst på grund av att deras lokala kännedom om kontexten och situationen gav dem legitimitet och förankring.²⁷

²⁶ *Why Women? Effective engagement for small arms control* (2011) av Corey Barr, publicerad av International Action Network on Small Arms (IANSA), s. 11-12.

²⁷ *Why Women? Effective engagement for small arms control* (2011) av Corey Barr, publicerad av International Action Network on Small Arms (IANSA), s. 19-20.

FN, genus & vapen

IKFF har sedan organisationens grundande 1915 belyst hotet från okontrollerad vapenspridning. IKFF är också en av få organisationer som länge lyft fram kopplingen mellan vapentillgång och genusbaserat våld. Arbetet mötte länge oförståelse och ofta motstånd, men i april 2013 hände något som kommit att innebära ett skifte i debatten.

Arms Trade Treaty

Den 2 april 2013 i New York röstade staterna i FN igenom det globala vapenhandelsavtalet Arms Trade Treaty (ATT). IKFF hade inför och under förhandlingarna arbetat för att avtalet skulle innehålla ett särskilt kriterium om att stoppa vapenspridning som riskerar bidra till genusbaserat våld. Arbetet lyckades. Artikel 7.4 i ATT säger att vid riskbedömningar ska den exporterande statsparten beakta risken för att vapnen, ammunitionen eller vapendelarna i fråga kan användas för att begå eller underlätta allvarliga former av genusbaserat våld eller våld mot kvinnor och barn. En stat får inte exportera vapen, ammunition eller vapendelar om det finns en tydlig risk för att dessa kommer användas för genusbaserat våld som utgör brott mot mänskliga rättigheter eller humanitär rätt, underminerar fred och säkerhet, eller utgör del av transnationell organiserad brottslighet så som trafficking.

IKFF arbetar i Sverige och i andra länder, däribland i konflikt- och postkonfliktländer, för att stater ska gå med i ATT och stoppa vapenhandel som kan bidra till genusbaserat våld. Vi deltar även vid möten inom ATT för att säkerställa att ett starkt genusperspektiv finns med i genomförandet av avtalet.

FN:s handlingsprogram mot illegal handel med SALW

2001 antog FN:s generalförsamling ett handlingsprogram för att motverka den illegala spridningen av små och lätta vapen. Handlingsprogrammet har ett långt och krångligt namn: United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. Det brukar kort och gott kallas för PoA. PoA innehåller icke-bindande överenskommelser och rekommendationer om bland annat hur trafficking av vapen kan minskas. I syfte att följa upp handlingsprogrammet ska länderna regelbundet skicka in rapporter till FN samt mötas vartannat år i så kallade "Biannual Meeting of States (BMS)" för att diskutera genomförandet och hur arbetet kan gå vidare.

PoA har ursprungligen haft ett bristande genusperspektiv då kvinnor framförallt setts som offer. En del stater och civilsamhällesorganisationer, däribland IKFF, arbetar dock för att vid möten inom PoA få fram bättre skrivningar så att handlingsprogrammet kan utvecklas till att bli ett mer genusmedvetet instrument. Ur ett genusperspektiv är det dock tydligt att själva målsättningen för PoA, att bekämpa den illegala spridningen av små och lätta vapen, är en begränsning i sig då en stor del av våldsbrott i hemmet begås med registrerade vapen. Men bekämpningen av illegal vapenhandel är mycket viktig och IKFF arbetar aktivt med att bevaka och informera om förhandlingarna inom PoA samt ge förslag till stater om hur genusmedvetenheten i arbetet kan öka.

"IKFF hade inför och under förhandlingarna arbetat för att avtalet skulle innehålla ett särskilt kriterium om att stoppa vapenspridning som riskerar bidra till genusbaserat våld. Arbetet lyckades."

FN:s säkerhetsråd

Sedan ATT antogs har FN:s säkerhetsråd för första gången erkänt kopplingen mellan vapenspridning och genusbaserat våld. Detta samband tas upp i flera resolutioner inom agendan för kvinnor, fred och säkerhet (se till exempel resolution 2106 och 2122) och år 2013 antog säkerhetsrådet för första gången en resolution som enbart fokuserar på att motverka hotet från spridningen av små och lätta vapen. Även denna resolution innehåller referenser till genusbaserat våld. IKFF arbetar i FN med att bevaka säkerhetsrådets arbete kring små och lätta vapen i koppling till genus och jämställdhet.

Agenda 2030

I september 2015 antog det internationella samfundet Agenda 2030. Agendan bygger på 17 globala mål för hållbar utveckling och alla mål gäller för alla stater. Föregångarna till Agenda 2030, Millenniemålen, erkände inte hur hotet från vapenspridning och väpnat våld inverkar negativt på möjligheterna att bygga hållbar utveckling. Men i Agenda 2030 finns frågan om vapen med i mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen, där undermålen 16.1 och 16.4 belyser vikten av att motverka väpnat våld och illegal vapenhandel. Det är ett stort steg att vapenspridningens effekter erkänns i Agenda 2030 och alla stater – även Sverige – måste nu stärka arbetet mot illegal vapenspridning.

Vad gör vi nu?

Det råder ingen brist på utmaningar att ta tag i för att motverka spridningen av små och lätta vapen och stärka genusmedvetenheten i arbetet. Nedan följer några rekommendationer från IKFF.

• VAPENSPRIDNING ÄR EN POLITISK FRÅGA

Frågor som rör spridningen av små och lätta vapen kan ofta verka tekniska, och det stämmer till viss del. Processer kring exempelvis hur vapen ska märkas och registreras, hur nya tillverkningsätt gör det svårare att märka och spåra vapen, hur vapenförråd ska säkras, och hur exportkontroll ska gå till, kräver teknisk expertis. Men det betyder inte att frågan inte är politisk och samhällelig.

För att genomföra lyckade program för nedrustning och motverkande av vapenspridning krävs politiskt ledarskap och att alla relevanta delar av samhället är med – regering, parlament, myndigheter, och civilsamhälle, inklusive kvinnorrättsaktörer. Om små och lätta vapen framförallt ses som en teknisk fråga kommer problemet inte kunna hanteras.

• SYNLIKGÖR HUR NEDRUSTNING OCH UTVECKLING HÄNGER IHOP

Det är mycket viktigt att Sverige och andra stater konsekvent i diplomati och genomförandet av olika SALW-program gör kopplingen till Agenda 2030 mål 16. Frågan om vapenspridning behöver sättas in i en kontext av mänsklig säkerhet, konfliktförebyggande och hållbar utveckling.

Det finns utöver Agenda 2030 fler aktuella kontexter och processer som vapenkontroll och nedrustning kan lyftas inom, så som: Internationella dialogen för fred- och statsbyggande; agendan för kvinnor, fred och säkerhet (resolution 1325 och efterföljande resolutioner); Sveriges policyramverk för utvecklingssamarbete; och Sveriges Politik för global utveckling (PGU).

• INKLUDERA FLER AKTÖRER OCH PERSPEKTIV

I koppling till ovanstående rekommendationer, behöver program för nedrustning och vapenkontroll inkludera fler aktörer i samhället än de med teknisk eller juridisk expertis inom området. Till exempel måste civilsamhället, inklusive kvinnorrättsaktivister, inkluderas och lyssnas till för att informationsinhämtningen ska bli korrekt och

för att nedrustningsprogram ska kunna genomföras på ett kontextkänsligt sätt med förankring hos de som påverkas. Men det är viktigt att ”genus” inte likställs med kvinnor – kopplingen mellan maskulinitetsnormer och vapen måste erkännas och finnas med. Arbete för att ifrågasätta våldsamma maskulinitetsnormer och förändra synen på vapen i koppling till manlighet kan till exempel öppna nya möjligheter för nedrustningsprogram att bli lyckade.

Framgångsrika program har haft ett brett deltagande med samarbete och informationsutbyte mellan olika aktörer i samhället, både politiskt och på utförandenivå.

• SE DET GEOPOLITISKA SAMMANHANGET

Ibland genomförs olika program eller projekt för nedrustning och vapenkontroll parallellt eller nära varandra i tid, i samma land eller i två närliggande länder. Om dialog inte sker mellan olika nedrustningsprogram i en sådan situation kan det till exempel leda till att ett samhälle nedrustar innan andra närliggande samhällen har gjort det. Detta kan skapa spänningar och riskera säkerheten i regionen, och i värsta fall radera ut resultaten av framgångsrika insatser.

Ett mycket tydligt exempel är Mali som trots tidigare framgångsrika program för nedrustning och vapenkontroll idag möter en svår SALW-problematik på grund av de vapen som okontrollerat transporterats från Libyen sedan konflikten bröt ut där. Vapenkontroll borde ha varit en självklar del i den internationella insatsen i Libyen.

• FOKUSERA PÅ BÅDE ATT OCH POA

Att det globala vapenhandelsavtalet Arms Trade Treaty (ATT) kunde antas i FN 2013 var en historisk framgång. Avtalet har med rätta fått stor uppmärksamhet de senaste åren. Men det är viktigt att regeringar, parlamentariker, civilsamhällesorganisationer och forskare inte glömmer bort vikten av att upprätthålla och genomföra PoA, FN:s handlingsprogram mot illegal handel med små och lätta vapen.

ATT handlar framförallt om exportkontroll, det vill säga att stater ska ha tillräckliga regler och system som kontrollerar internationell handel med vapen, vapendelar och ammunition.

PoA rymmer ett bredare perspektiv med fler aspekter, så som motverkandet av illegal spridning av vapen inom ett land och att de vapen som finns förvaras på säkra sätt. Båda instrumenten är viktiga och behöver implementeras parallellt.

• STÄRK POA

PoA behöver utvecklas. Genomförandet behöver stärkas till exempel vad gäller effektiva program för att spåra vapen och motverka okontrollerad spridning; bättre gränsövervakning; mer strategiska sätt för att bevaka och implementera FN:s säkerhetsråds vapenembargon; stöd till de som överlevt väpnat våld; mer fokus på hur vapen kan lagras på säkrare sätt; starkare kontrollmekanismer för att motverka illegal handel och spridning av ammunition; och strategier för att möta de utmaningar som kommer med att teknologin förnyas exempelvis kring vapentillverkning. I detta slags arbete måste kvinnors deltagande öka och ett genusperspektiv krävs till exempel vad gäller stöd till överlevare och spårning av vapen i olika sammanhang.

Det finns också ett stort behov av att stater rapporterar bättre om små och lätta vapen. 2014 lämnade enbart 36,6 procent av staterna in rapporter, vilket kan jämföras med 43,5 procent år 2012. Rapporteringen om vapen har gått ned och detta försämrar insynen, transparensen, och möjligheten att bemöta problematiken.

• GLÖM INTE FRÅGAN OM AMMUNITION

Små och lätta vapen kan ha en mycket lång livslängd. Samma vapen kan användas under flera decennier så länge ammunitionen flödar in. Därför måste insatser mot spridningen av ammunition prioriteras mer än idag. I 2015 års FN-rapport om små och lätta vapen skriver FN:s generalsekreterare: ”Det reella värdet av små och lätta vapen beror på tillgången till ammunition. Effektivt arbete för att hindra den illegala användningen av små och lätta vapen måste inkludera, eller till och med fokusera på, insatser för att förhindra tillgången till ammunition.”²⁸

• STÖD CIVILSAMHÄLLETS ARBETE MED GENUSPERSPEKTIV

Det finns vissa fonder och stater som ger stöd till civilsamhällesorganisationer som arbetar mot vapenspridning, men resurserna är långt ifrån tillräckliga. För att bidra till ett lyckat genomförande av Agenda 2030, ATT, och PoA, krävs ökade resurser till civilsamhället genom program som tillåts pågå under längre tidsperioder för att skapa mer hållbar förändring.

Stöd bör gå till organisationer som arbetar med ett genusperspektiv, vilket kan innebära ett fokus på kvinnors rättigheter, på mäns säkerhet och maskulinitetsnormer, på homosexuella, bisexuella, intersexuella och transpersoners rättigheter i koppling till väpnat våld, eller andra aspekter. Vi har i denna publikation gett exempel på när kvinnorrättsaktivister konkret bidragit till nedrustning och civilsamhället har även en viktig roll i att skapa medvetenhet och politiskt stöd för nedrustning.

• STÖD FORSKNING OM GENUS OCH VAPEN

Det finns behov av mer forskning om till exempel kopplingen mellan våldsamma maskulinitetsnormer och innehav samt användning av vapen. Det behövs även mer forskning om vilka olika effekter som små och lätta vapen har på olika människors säkerhet och handlingsutrymme, inte bara utifrån kategorierna ”man” och ”kvinna” utan också utifrån mer inkluderande ansatser som tar ett HBTQI-perspektiv och till exempel studerar hur transpersoner eller homosexuella män drabbas direkt och indirekt av väpnat våld.

• SKRIV IN ETT GENUSPERSPEKTIV I LAGSTIFTNING OCH REGELVERK

Stater måste säkerställa att deras lagar och regelverk om vapen, vad gäller vapenförsäljning såväl inom som mellan länder, innefattar ett genusperspektiv. Till exempel bör en person som tidigare dömts för misshandel inte ha rätt att äga ett vapen på grund av risken för väpnat våld i hemmet.

Inom exportkontroll måste riskbedömningar inför beslut om en vapenaffär studera situationen i mottagarlandet ur ett genusperspektiv. Hur ser säkerhetssituationen ut för olika personer och grupper, vad skulle vapnen kunna användas för? Respekteras kvinnors mänskliga rättigheter av den mottagande regeringen och militären/polisen? Finns det risk för att vapnen kommer att användas för våld mot kvinnor som demonstrerar för sina rättigheter eller för våld i hemmet? Finns det en stark vapenkultur i landet kopplat till maskulinitetsnormer som riskerar att förstärkas om fler vapen förs in? Finns det risk för att vapnen kommer att användas i krig? Riskerar vapenaffären att stärka en kvinnoförtryckande regim eller en stat som förtrycker HBTQI-personer? Är mottagaren en stat som investerar mångmiljardbelopp i vapen men inte i grundläggande sjukvård så som mödrahälsovård?

Genom att studera källor som specifikt förmedlar information om situationen för olika grupper i samhället ur ett genusperspektiv, ges en mycket bredare – och framförallt sannare – bild av hur olika människor i det mottagande samhället kan påverkas av att en vapenaffär genomförs.

²⁸ *Small Arms and Light Weapons: Report by the Secretary-General, FN:s säkerhetsråd 27 april 2015 (S/2015/289)*, s. 8.

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR FRED OCH FRIHET (IKFF) är den svenska sektionen av den internationella fredsorganisationen *Women's International League for Peace and Freedom* (WILPF). IKFF arbetar med freds- och säkerhetspolitik ur ett feministiskt perspektiv. Vi fokuserar på kvinnors deltagande i fredsprocesser och på nedrustning. Vi arbetar på lokal, nationell och internationell nivå. Stöd vårt arbete genom att bli medlem (180kr/år) och/eller ge en gåva via bankgiro 5491-7166. Eller gå in på vår hemsida www.ikff.se där du kan bli medlem via autogiro.

INFO@IKFF.SE

08 - 702 98 10

FACEBOOK.COM/IKFFSWEDEN

@IKFF_SVERIGE

@IKFF_SVERIGE

Internationella Kvinnoförbundet
för Fred och Frihet, IKFF

Denna skrift har tagits fram med finansiellt stöd av Folke Bernadotteakademien.